

Fantastik Çocuk Kitaplarında Uzamın İmgesel İşlevi ve Şiddet

Şükran KARA¹

Abstract

Upon scrutinization of record-breaking children's and preteens' fantasy books, it can be seen that fantasia is being interlaced with Gothicism through the inclusion of themes of sorcery, witchcraft and prophesizing. In the most widely read books, the subjects of black and white magic are embellished and employed in exalting violence. While it cannot be said that fantasy and contemporary tales in themselves cause concern in terms of violence, the tolerance to violence introduced by themes of fortune-telling and sorcery being brought into daily life by these children's and preteens books is very concerning. The negative effects of reading books and watching films on children, due to their inability to easily differentiate between reality and abstract to the same degree as adults, are well-known. Following assessment of the general violence and conceptual levels in fantasy books, the relationship within metaphor and metonymie with the violence directed toward children was obtained. Even in the world of innocents the use of violence is possible, and the aim of this study is to reveal this lack of discrimination in the potential, passive accustomization of the consumer to this phenomenon through reading books and watching films.

Keywords: *Violence, fantasy books for children and preteens, sorcery, witchcraft, prophecy*

GİRİŞ

Günümüz çocuk ve ilk gençlik kitaplarının renkli ve parlıtlı evreninde, çocuğun kimliğini parçalayan, çocuğu yok sayan, çocuğa zarar veren olumsuz bir olgu; şiddeti aramak, karşıtlık yaratmak gibi görülebilir. Oysa masum çocuklarının evrenine giren fantastik çocuk ve ilk gençlik kitapları hiç de masum değildir. Örneğin, Rowling ve Lewis şiddeti, Kelt ve Eski Yunan / Roma mitolojileriyle örtük ve estetik bir biçimde sunarlar.

¹ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yunusemre Kampusu, Eskişehir

“Harry Potter” ve “Narnia Günlükleri” serilerinde şiddet görüntüleri ve satırları, canlandırma ve kurgulama biçimleriyle estetik ve örtülü sunulur. Estetik ve örtülü şiddet daha zararsız algılandığından, okur ve izleyici estetik şiddetin tehlikesini ya görmez ya da görmezden gelir. Fantastik çocuk ve ilk gençlik kitap ve filmlerinin tehlikelerinden biri de budur. Fantastik dünyada her şey değişime uğrar: kahramanlar, uzamlar, hayvanlar, nesnelere... Bütün bunlar simgesel olgulara dönüşür. Bu öğelerle gösterilen şiddet, anlıksal, yinelenen ve hemen tüketilen bir evrenin parçası olur. Böylece simgeselleşen şiddet, gerçeğinden daha fazla önem taşır. Bu çalışmanın amacı, masum çocukların evreninde bile şiddetin kullanıldığını, okurun ve izleyicinin estetik ve örtülü şiddetin tehlikesini göremediğini göstermektir.

Bu çalışmada şiddet tanımlandı, şiddetin özellikleri değerlendirildi. Daha sonra “Harry Potter” ve “Narnia Günlükleri” serileri okunup filmleri izlenilerek, şiddet ile fantastik çocuk ve ilk gençlik kitapları arasındaki düzdeğişmeceli ve eğretilmeli ilişki ele alındı. Düzdeğişmeceli ilişkide, olumsuz gerçek uzamın yerini gerçeküstü uzamın alması, olumsuz ve olumlu olarak değerlendirilen evrenlerin kavramsal düzlemde birleştirilmesi ele alındı. Eğretilmeli ilişkide ise, gerçek uzamda şiddete maruz kalan kahraman (benzetilen) ile gerçeküstü düzlemde kötülere karşı savaşan iyilerin kahramanı kimliğiyle şiddeti uygulayan kahramanın (benzeyen) yer değiştiği incelendi.

Estetik bir boyut kazandırılarak, şiddeti ustaca örten fantastik çocuk ve ilk gençlik kitap ve filmlerine karşı kurumlar bir yaptırım uygulamamaktır. Fantastik çocuk ve ilk gençlik kitaplarını; reklam, oyuncak, aksesuar ve haberlerle piyasaya sunan yayınevlerini, filme alan ve bunların reklamını yapan yapımcıları, tüketici ve izleyicileri biraz olsun düşündürmeyi başarabilirse, bu çalışma hedefine ulaşacaktır.

Şiddet

“Latince violentia ‘şiddet, sert, acımasız kişilik, güç’ demektir. Violare fiili ise ‘şiddet’ kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamlarını taşır” (Kıran-Büker 1999:12).

Şiddeti tanımlama zorluklarına karşın, şiddet olgularını ve şiddet eylemlerini açıklayan en uygun tanım şu olabilir: *“Karşılıklı ilişkiler içinde taraftarlardan biri ya da birkaçı doğrudan ya da dolaylı, toplu ya da dağınık olarak diğerlerinin ya da birkaçının bedensel, ahlaksal, tinsel bütünlüğüne, malına, simgesel ve kültürel değerlerine, hangi ölçüde olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa orada şiddet vardır” (Michaud 1978:20).*

“Şiddet, bizde uyandırdığı tüm olumsuz duygulara rağmen, bizi çeken bir özelli-

ğe sahiptir; çünkü bizim “güç” ve “güçlü” kavramları ile özdeşlememizi sağlar” (Psychologie Heute. 6). Fantastik çocuk ve ilk gençlik kitaplarında, “güç” ve “güçlü” sözcükleri ve bunların eşanlamları çok kullanılır. Harry Potter, insanı kötü ruhlarla savaşarak koruyacak olağanüstü güçlere sahip “seçilmiş kişi”dir. Harry Potter ve Zümrüdü Anka Yoldaşlığı” başlıklı kitapta Dombledore, Harry’e “seçilmiş kişi” olduğunu şöyle anlatır: “Lord Voldemort’u sonsuza dek yenme şansı olan tek kişi, yaklaşık on altı yıl önce temmuz ayının sonunda doğdu. Bu oğlan o vakte kadar Voldemort’a üç kere karşı çıkmış bir anne ve babanın çocuğu olacaktı” (Rowling 2003:1079).

“Narnia Günlükleri: Aslan, Cadı ve Dolap”ta, Aslan altın rengi yelesi, büyük, soylu, heybetli ve karşı konulamaz gücüyle Beyaz Cadı Jadis’e karşı savaşta liderdir.

“Aslan görününce düzelecek yanlışlar

Kükremesiyle yok olacak keder

Dişini görünce ölümünü görecek kış

Yelesini sallayınca yeniden gelecek bahar” (Lewis 2006:76).

Harry Potter ve sahip olduğu güçler, Tıpkı İsa gibi yeniden dirilen Aslan’ın karşı konulmaz gücü, onlara doğuştan verilmiş özelliklerdir. İzleyici ve okur bu kahramanlarla duygudaşlık kurar.

Şiddetin göreceliği, tanımlanmasını zorlaştırdığı gibi anlamının zenginliğini de ortaya koyar. “Şiddet sadece olaylar değil, olaylar kadar onları dizginleme, yargılama, görme ya da görmezden gelme biçimimizdir” (Michaud 1991:124).

Günümüzde, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle şiddetin gücü, etkisi ve görüntüsü de değişmektedir. “İletişim araçlarının kullanılmasının en önemli sonuçlarından biri de şiddet görüntülerinin olağanlaşarak, sanki gerçek değillermiş gibi algılanır olmalarıdır” (Michaud, 17). Günümüz fantastik çocuk kitap ve filmleri, şiddeti gerçek yaşama göndermede bulunmayan bir imge gibi göstererek okurun ve izleyicinin kafasını karıştırır. Ahlaksal ve ekonomik kaygılarla, etkinin yarattığı çekinmelerle simgeselliğe dönüşen şiddet, bilinçli bir seçimin ürünüdür. Şiddet, böyle akan satır, görüntü ve imgeler içinde geçip giderken okur ve izleyici imgeyi ve şiddeti birbirine karıştırır, şiddet imgeye, imge şiddete dönüşür.

Bilindiği gibi şiddetin çocuklar üzerinde etkileri konusunda temelde iki farklı görüş vardır. Bunlardan biri, arınma varsayımdır. Bu varsayım, “gerçek hedef yerine ikame hedef koymakta; şiddet davranışına neden olabilecek içimizdeki saldırganlık dürtüsünün yoğunluğunu azaltmaktadır” savını ileri sürer (Oskay 1982:371). Saldırganlığı haklı hale getirmek, fantastik modern masallar aracılığıyla şiddeti meş-

rulaştırmak için bu sav kullanılabilir.

Diğer görüş ise, fantazyaya düzeyinde bile olsa şiddete tanıklık eden çocukların ve gençlerin psikolojide öğrenme ve taklit etme yoluyla, gördüklerini içselleştirme sonucunda, şiddeti günlük yaşamlarının ve davranışlarının bir parçası olarak kabul edeceği görüşüdür (Oskay, 369).

Şiddetin toplumda yaygınlaşmasında kitle iletişim araçları rol oynadığı için 'Stanley Kubrick'in 1971 yılında gerçekleştirdiği Anthony Burgess uyarlaması *A Clockwork Orange*, Amerika'da "birkaç cinayetin sorumlusu olarak gösterilince" (Aktüel:44) film gösterimden kaldırıldı. İngiltere'de, izledikleri filmde etkilenen iki çocuğun, iki yaşındaki James Bulger'i öldürmesi ve Fransa'da iki çocuğun kimsesiz birini öldürmesi üzerine uzmanlar, kitle iletişim araçlarının rolünü sorguladılar. Çocukların işlediği cinayetlerin sorumlusunu, şiddet dozu yüksek filmler olarak açıkladılar ve bu konuda önlemler alınması gerekliliğini vurguladılar. Eski ABD Başkanı Bill Clinton, Hollywood ve televizyon yöneticilerine 'geleceğin sağlıklı nesilleri için' filmlerdeki şiddet dozunun azaltılmasını istedi. Şiddetin toplumda yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarının rolü nedir? Sorusu, bilim adamlarını bu yönde araştırma yapmaya yöneltti. Bu konuda araştırmalarını sürdüren bazı bilim adamları; filmlerdeki iyi kahramanların, kötülerin peşine düşen ve sonunda onları yok eden görüntülerinin insanlar üzerinde, şiddetin iyi insanlar tarafından yapıldığı, bu nedenle de olumlu bir şey olduğu görüşünü kazandırdığını savundular (Batur, 67). Albert Bandura, bireydeki şiddet davranışlarını, öğrenme ve uyaran ilişkisi içinde, yani kitle iletişim yoluyla önceden dağarcığına alınmış olan edimlerin, bir uyararla açığa çıkması şeklinde açıkladı (Oskay, 368). L.Gross-Gebner de benzer sonuçlara ulaşıyor (Oskay, 369).

Günümüz fantastik çocuk ve ilk gençlik kitap ve filmlerinde şiddet, açık ve belirgin şiddetin bıraktığı izlerden sapar, sanatsal yollarla estetik bir yapıya kavuşur. Örtülü ve estetik şiddet, okuru ve izleyiciyi rahatsız etmez, toplumsal yaşama katılır ve benimsenir. Günümüz fantastik çocuk ve ilk gençlik kitaplarında ve filmlerinde, mutlu ve huzur verici bir dünya için kötülerin peşine düşen ve onları yok eden kahraman, iyilerin kahramanı kimliğiyle şiddeti yüceltir, şiddetin benimsenmesine neden olur. Asıl tehlikeyi de sözde bu olumlu görüntüler ve satırlar yaratır.

Fantastik Çocuk ve İlk Gençlik Kitapları ve Şiddet

Günümüzde sanayiye dönüşen fantastik yazın nedir? Sorusuna Dilidüzgün (2003:34) Haas (1984:269)in görüşüne katılarak şöyle cevaplar: "Bildiğimiz gerçek ve nesnel dünyanın karşısında düş ürünü anlatuların yer aldığı anlatılardır."

Neydim (2003:173)'e göre fantastik yazın şöyle olmalıdır:

“Bir edebiyat metninin fantastik olabilmesi için gerçeküstü düzlemde geçmesi gerekir. Böyle bir metni oluşturabilmek için edebiyatçının fantezisinin (sonsuz, sınırsız hayal gücü) olması önkoşuldur. Bu önkoşulu sağlayabilmek için edebiyatçının masal birikiminin çok iyi olması, bu yetmez aynı zamanda mitoloji bilgisinin oldukça iyi olması gerekir. Bunun da yeterli olduğu söylenemez. Aynı zamanda dönemi de iyi kavramış olması gerekir.”

Harry Potter'ın yazarı Rowling; Kelt Kültürünü, Eski Roma/Yunan mitolojisiyle birleştirerek şiddeti sunar. Eski ve Yeni Ahit 'ten alınma gizem ve olağandışı oyunları işler, bu birikimini zengin hayal gücüyle birleştirerek fantastik bir dünya yaratır. Gerçeküstü düzlemde şiddeti örtülü ve estetik bir biçimde sunar. “Narnia Günlükleri” serisinin yazarı Hıristiyanlık konularını işleyen C.S. Lewis; Hıristiyanlık, Kelt Kültürü ve Eski Yunan / Roma mitolojileriyle şiddeti, örtük ve estetik bir biçimde bağdaştırıp yüceltir. Her iki serinin de fantastik yazın örneği olduğu görülür.

Dilidüzgün (2003:34), Mattenklott (1989:284)ın görüşüne katıldığını şöyle belirtir: *“Fantastik ülkeler- ya da fantastik yazın ürünleri- insanların düşledikleri mutluluğun somutlaşmış biçimidir.”*

Hiç durmadan değişen, yenilenen, tekrarlanan fantazyaya imgesi anlaktır. Gerçek hayatın yarattığı güvensizlik ve acılara karşı bir anlık rahatlama olanağı verir. Okuyanın uzamı ve zamanıyla örtüşmez. Böylece şiddet içeren fantastik kitapların şiddeti ertelenmiş olur. Sanki şiddet, okuyucunun ve izleyicinin bildiği zaman ve uzam ölçütlerinin dışında başka yerde kendisiyle özdeşleşmeyen birilerinin başına gelir. Oysa fantazyanın yarattığı etki gerçeğe yaslanır; ama fantazyaya okura gerçeğin ertelenmiş imgesini sunar.

Gerçeküstü uzamdaki şiddetin gerçikle ilgisi yoktur. Böylece fantastik çocuk kitapları şiddeti örter. Sanatsal yollarla estetik bir yapıya kavuşturulan şiddet her türlü davaya hizmet eder. Faşist ideolojinin yücelttiği örtülü ve estetik şiddet, günümüz fantastik çocuk kitaplarında özel bir yere sahiptir. Faşist ideolojinin ele aldığı konu ve motifler ile günümüz fantastik çocuk ve ilk gençlik kitap ve filmleri arasında şaşırtıcı benzerlikler göze çarpar. Bu benzerliklere birkaç örnek vermek gerekirse; faşist ideolojinin kullandığı uluslararası komplo ve kuşatılmışlık, yabancı düşmanlığı, ortak iradeyi belirleyen tek kişi lider, farklı olana karşı duyulan doğal korku, aydınlanmaya karşı gibi göstergeler, günümüz fantastik çocuk ve ilk gençlik kitaplarının ve sinemasının kullandığı temel unsurlardır. Bu temel özellikler, U. Eco'nun “Ur-faşizm” adlı çalışmasında belirlediği özelliklerle de örtüşür. U. Eco'nun “Ur-faşizm” diye adlandırdığı özellikler: komplo saplantısı, yabancı düşmanlığı, ortak ira-

deyi belirleyen tek kişi, farklı olana karşı duyulan doğal korkuyu kullanarak ve abartarak görüş birliği arama, düşmanları hem çok kudretli, hem de çok zayıf gösterme, Aydınlanmayı modern çürümüşlüğü başlangıcı olarak görme, bu nedenle aydın dünyaya karşı güvensizlik, kahramanlık kültürünün ölüm kültürüyle sıkı bağı, akıldışı, uydurma bir gelenekçilik anlayışı içinde oluşturulmuş farklı bir gruba ya da bir topluluğa seslenen kurgusal bir dil kullanma her iki serinin de temel unsurlarıdır (bkz.,Kara 2006:163-165).

Fantastik Çocuk ve İlk Gençlik Kitaplarında Uzamın Simgesel İşlevi

Anlatının başlangıcı genellikle okurun ilgisini çok çeker. Çünkü zaman ve uzamla ilgili bilgiler anlatının başında verilir ve metnin her düzeyinde yer alır. Bu anlamda, uzamın incelenmesinin önemi şöyle vurgulanır: *“Bir anlatıda uzamın incelenmesi hem çok önemli hem de karmaşık bir sorundur, çünkü uzam metnin her düzeyinde yer alır. Uzamı oluşturan öğeler karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içindedir. Anlam bu ilişkilerden doğar..... Bu anlamlı düzenleniş kendini değişik biçimlerde gösterilebilir; bu nedenle, anlatıda öncelikle, uzamsal öğelerin göreceli yerlerini saptamak gerekir”* (Kıran 2003:194).

Fantastik çocuk kitaplarında uzam incelendiğinde, olaylar iki düzlemde yaşanır: gerçek uzam (modern dünya), kurmaca uzam (fantastik dünya). Uzamlar iyi ve kötü diye ikiye ayrılır. Kötü nitelermeleri anlatıcının ya da roman kahramanın işidir. Kişilerin yer değiştirmeleri, bakış açıları uzamı oluşturarak bir anlam kazanır.

Harry Potter serisinde gerçek uzam, Dursley’lerin evini çevreleyen, açık uzam ise Privet Drive Sokağıdır. *“Privet Drive dört numarada oturan Mr ve Mrs Drusley, son derece normal olduklarını söylemekten gurur duyarlardı.....”* (Rowling 2001:99). Dursley’lerin evi, Harry Potter’ın kapıya bırakıldığı günden itibaren on yılını geçirdiği yerdir. Harry merdiven altında örümceklerle dolu karanlık bir dolapta yatmaktadır: Dursleyler’in yatak odasına sığmayan oyuncaklarını, eşyalarını koyduğu dolap. *“Bak, çocuk, seni şimdiden uyarıyorum-bir numara yapmaya kalkarsan Noel’e kadar o dolabın içinde kalırsın”* (s.34). Eve gelen gizemli mektuplarda Harry’nin adresi bölümünde *“Merdiven Altındaki Dolap”* yazması üzerine paniğe kapılan Dursley’ler oğulları Dudley’in eski odasını Harry,’e verir. *“Mr H.Potter, En Küçük Yatak Odası, 4 Privet Drivet..... Doğru dolaba-yani yatak odana”* (s.46). Anne ve babasının kazada öldüğünü sanan Harry Potter, kendisini sürekli hırpalayan eniştesi Vernon, taş kalpli teyzesi Petunia ve şımarık yeğeni Dudley’in kaprisleriyle yaşar; 11. yaş gününde, çok güçlü iki büyücünün öksüz oğlu olduğunu ve eşsiz sihirli güçlere sahip olduğunu öğrenir. Harry Potter’ın yıllar öncesine dayanan kehanetin bir parçası olduğunu öğrenmesi ile gelişir öykü (b.k.z. 2001:68-70). Harry

Potter bir büyücüdür! 11. yaş gününde alışlageldik dünyayı terk edip, Hagrid ile birlikte King's Cross İstasyonuna doğru hareket eder, büyülü perondan geçer ve Dokuz Üç Çeyrek Hogwarts Ekspresiyle gerçeküstü düzlemde yolculuk eder. Londra'nın tren garında 9 numaralı büyülü perondan fantastik dünyaya geçer "*Bilet gişesine toslayacak, başı derde girecekti,-el arabasını iterek koşuyordu- şimdi bölme yaklaşıyor, yaklaşıyordu.-duramıyordu da el arabası denetimden çıkmıştı- bir adım kalmıştı bölmeye- çarptı çarpacaktı-gözlerini yumdu... Tepelerindeki tabela Hogwards Ekspresi, kalkış saati 11 yazıyordu..... Peron Dokuz çeyrek yazılı demir işlemeli bir kemer vardı. Başarmıştı*" (s.112). Dokuz Üç Çeyrek adlı perondan trene binerek önce Hogsmead köyüne sonra Hogwarts Büyücülük Okuluna varır (2001:112). Hogwarts'ta, derslere girecekleri binaları ve yatakhanelerinin bulunduğu binaları belirlemek için öğrenciler, başlarına geçirdikleri şapkaların seçtiği binalarda öğrenim görürler ve yatakhanelerde kalırlar. "*Adınızı söylediğim zaman şapkayı başınıza geçirip, tabureye oturacaksınız, hangi binaya ayrıldığınızı göreceksiniz*" (2001:140). Fantastik dünyada, (Hogwarts Cadıcılık ve Büyücülük Okulunda) bir cadı ve sihirbaz toplumu betimlenir: Cadılar, safkan büyücüler (doğuştan anne ve babası büyücü olanlar), sihirbazlar (Sihir Bakanı ve bakanlıkta çalışan görevliler), vampirler, kurt adamlar, ruh emiciler, cinler, periler, ölüm yiyenler (suç işlemiş büyücüler). Bütün bunlar iyi ve kötü diye ayrılmaktadır. Örneğin: Fenrir Greyback kötü kurt adam, Remus Lupin ise iyi kurt adam; Dobby, iyi cin, Kreacher de kötü cin; Harry Potter'ın anne ve babasını öldüren zalim Voldemort örnek alınmaması gereken "kötü" ve kara büyücü, Dumbledore'un kötü olanı yok etmeye odaklanmış ak büyücü olarak karşımıza çıkar. Dumbledore'ın yönlendirdiği Harry de doğüstü güçlere sahip "iyi" büyücüdür. Harry, karanlık güçlerin simgesi Voldemort'u gözünü kırpmadan iyi kahraman kimliğiyle yok eder.

"Narnia Günlükleri: Aslan, Cadı ve Dolap"ta dört çocuğun fantastik bir ülkedeki maceraları anlatılır. Pevensie kardeşler, Adolf Hitler'in hava kuvvetlerinin bombaladığı II. Dünya Savaşı İngiltere'sinin kâbus gibi ortamından kaçarak bir profesörün evine sığınır. "*Bir zamanlar isimleri Peter, Susan, Edmund ve Lucy olan dört çocuk vardı. "Bu hikâye, savaş sırasında hava saldırıları yüzünden Londra'dan uzağa gönderildiklerinde, onların başına gelen bir şey hakkındadır. Çocuklar, kırsal en yakın tren istasyonundan on beş kilometre uzakta olan yaşlı bir profesörün evine sığınmışlardır*" (Lewis 2006:1). Çocukların en küçüğü olan Lucy, bir saklambaç oyunu sırasında evdeki bir gardıroptan -konuşan hayvanlar ve mitolojik yaratıklarla dolu peri masallarındakilere benzer büyüleyici başka bir boyuta- fantastik dünyaya geçer. "*Lucy, ilerleyerek ve paltolarının yumuşak büklümlerini kendine yol açmak üzere kenara itti. Sonra ayaklarının altında çıtırdayan bir şeyler hissetti. Elle-riyle dokunmak üzere eğilirken 'Naftalin topakları mı acaba ?' diye düşündü. Fakat*

dolabın tabanının düzgün ve sert yüzeyi yerine, yumuşak, toz halinde ve çok soğuk bir şeye dokundu. Burası Narnia Ülkesi...” (s.s.6–9). Narnia Ülkesinde, Beyaz Cadı Jadis’in uyguladığı buzlu iksirin etkisiyle hiç bitmeyen bir kış yaşanır. “Narnia’da mevsim kış çok uzun süredir böyle...” (s.10). Başlangıçta diğer kardeşler Suzan, Peter ve Edmund, Lucy’nin anlattıklarına inanmaz; fakat onlar da Narnia Ülkesini gördüklerinde Lucy’nin yalan söylemediğini anlarlar.

Narnia’daki bir kehanet onları çok yakından ilgilendirmektedir. Lucy ve kardeşlerinin gizli bir gardıroptan başka bir evrene, Narnia’ya geçmesi ve yüzyıllar önce yapılan bir kehanetin parçası olduklarını anlamaları ile geliyor öykü... “Aşağıda Cair Paravel’de-orası, deniz kıyısında, bu nehrin ağzındadır. Her şey gerektiği gibi olsaydı. Tüm ülkenin başşehri olması gereken kaledir. Dört tane taht var ve Narnia’da çok eskiden beri denir ki iki Ademoğlu ile iki Havvakızı o dört tahta oturduğunda, bu sadece Beyaz Cadı’nın hükümranlığının sonu değil, onun yaşamının sonu olacak. Buraya gelirken dikkatli olmamızın nedeni buydu, çünkü o, dördünüzün burada olduğunu bilseydi yaşamınızın bıyığının bir kılı kadar değeri olmazdı!” (s.80) Narnia Günlükleri’nde fantastik dünyada yaşamını sürdüren cadı ve sihirli yaratıklar betimlenir. Cadı, cüceler, konuşan hayvanlar, büyüdü ağaçlar, faunalar, orman ve su perileri, bedenlerinin bir bölümü iri İngiliz çiftlik atlarına diğer bölümü de sert ve yakışıklı dev insanlara benzeyen sentorlar, insan başlı boğalar v.b gibiler iyi ve kötü diye ayrılmaktadır. Örneğin: Beyaz Cadı Jadis kötü büyücü; Aslan iki Âdemoğlu ve iki Havvakızının en büyük destekçisi ve bilge kişidir. O, Narnia Ülkesini ele geçirmek için fiziksel güçlerinden öte olağanüstü güçlerle kötü kahraman Beyaz Cadı Jadis’i yok eder. Pevensie kardeşler de Narnia ülkesinin kral ve kraliçeleri olurlar. Narnia ülkesine ve orada yaşayanlara huzur ve barış getirmek adına Aslan, kötü gücün simgesi Beyaz Cadı Jadis’i gözünü kırpmadan yok eder.

Fantastik dünyadaki şiddet, okur ve izleyici için soyut şiddettir. Şiddetin kaynağı, uzakta, bilinmeyen bir zamanda ve uzamdadır. Bu çelişkili durum, yazarın kullandığı yöntemlerle giderilmeye çalışılır. Gerçeklik, dış dünya göndergesi olarak düşünülmediği için bu alan boştur. Bu boş alan roman yaratıcısının niyetiyle, imgelemiyse dolar. Okur ve izleyici bu boş alanı dolduran varlığı sorgulamaz. Kahraman için gerçek uzam cehenneme, kurmaca uzam cennete dönüşebilir. Uzamın simgesel işlevi, özellikle betimlemelerle kullanılan eğretilen ve düzdeğişmecelerin incelenmesiyle ortaya çıkar. Burada kişileri olayların geçtiği uzamlara bağlayan ilişki görülür.

Fantastik Çocuk Kitapları ile Şiddet Arasındaki Düzdeğişmeceli İlişki

Fantastik çocuk kitapları ile şiddet arasındaki düzdeğişmeceli ilişki, *olumlu ve*

olumsuz olarak değerlendirilen evrenleri kavramsal olarak birleştirir. Bilindiği gibi düzdeğişmece bütünü bölümü, içerenin içerilene, sebebin sonucu, somut adın soyut adına kullanılması yoluyla oluşan değişmece türü olup bitişiklik ilişkisini açıklar. Bu durumda gösterge, bağlama gönderme yapar. Gerçek dünyada olumsuz kabul edilen şiddetin olumsuz olması nedeniyle, görüntüsünün fantastik çocuk kitap ve filmlerinin mutlu ve huzur verici evrenine giremeyeceği düşünülür. “Harry Potter ve Felsefe Taşı” başlıklı kitabın gerçek uzamında Harry, 11. yaş gününe kadar yaşamını merdiven boşluğunda uyuyarak akrabalarının artıklarıyla karnını doyurarak, şiddete maruz kalarak Dursley’lerin evinde geçirir.

“Narnia Günlükleri: Aslan Cadı ve Dolap”ta Pevensie kardeşler, İkinci Dünya Savaşında Hitlerin bombaladığı İngiltere’nin Londra’sından kaçıp Paris’te bir profesörün evine sığınır. Harry’nin teyzesinin evinde; Pevensie kardeşlerin Londra’da yaşadığı şiddet, gerçek evrenle bitişiklik ilişkisi içinde yansıtılır. Okur ve izleyici açısından kurulan bitişiklik ilişkisi gerçektir. Adı geçen kitap ve filmlerde, gerçek uzamda sunulan şiddetle gerçeküstü düzlemde (fantastik dünyada) sunulan şiddet birbirine benzemez. Şiddet, gerçeküstü düzlemde bir başka deyişle olumlu esenlikli bir ortamda oldukça örtülü ortaya çıkar. Öldükten sonra dirilen Aslan, Narnia Ülkesini ele geçirmek için fiziksel güçlerinden öte olağanüstü güçlerle kötü gücün simgesi Beyaz Cadı Jadis’i yok eder. Pevensie kardeşler de Narnia Ülkesinin kral ve kraliçeleri olurlar. Narnia Ülkesine ve orada yaşayanlara huzur ve barış getirirler. Harry Potter, anne ve babasını öldüren kötü büyücüyü Voldemort’u gözünü kırpmadan yok eder; sonuçta iyilerin kahramanı kimliğiyle ödüllendirilir. Gerçek ve nesnel dünyaya karşın, esenlikli ve huzur verici dünyaya, kötü güçlerle ya da karanlık güçlerle, büyüsel yollarla savaşarak ulaşılabilecek kurgulanır, şiddet gizlenir. Fantastik dünyaya olumlu göndermelerde bulunularak çelişki yaratılır, kafa karıştırılır.

Gerçek yaşamdan kopup gelen uzamın eyleyenlerin ve nesnelere görüntüleri gerçek evrene gönderme yapar. Fantastik dünyanın mutlu, huzur dolu evreni ile gerçek evrenin nasıl yer değiştirdiği pek de açık değildir. Esenlik veren gerçekmiş gibi sunulur.

Fantastik çocuk yazınında, gerçek ve fantastik dünya yan yana bulunan iki düzlemde. Modern dünyadaki şiddetin görünümü, açık ve belirgindir. Açık şiddet, korkutmayı ve sindirmeyi amaçlar. Harry Potter serisinde, Harry Potter’ın annesinin ve babasının ölümünden sonra teyzesinin yanında kalması, teyzesinin evinde, üvey çocuk davranışlarına maruz kalması gibi...

Fantastik dünyada şiddetin, görünümü estetik ve örtülü bir biçimde sunulur. Örtülü ve estetik şiddetin başlıca özelliği büyüleyici ve etkileyici olmasıdır. Harry Pot-

ter ve Narnia Günlükleri serileri gerçek dünyadan kurtuluşun; sonsuzluğun, mutluluğun ve huzurun egemen olduğu fantazyanın tasvir ettiği bir başka dünyaya, mutlu ve huzur verici dünyaya kötü güçlerle ya da karanlık güçlerle büyüsel yollarla savaşarak ulaşılabileceği izlenimini uyandırır.

Şiddet ve Fantastik Çocuk ve İlk Gençlik Yazını Arasındaki Eğretilmeli İlişki

Fantastik çocuk kitaplarında eğretilme, seçme ve yer değiştirme ilişkisiyle gerçekleşir. Gösterge, bağlamla ilişkidir. Rowling, Harry Potter serisinde amaç bildiriler üretir. Şiddeti; Kelt Kültürü, Eski Roma ve Yunan mitolojileriyle birleştirerek kurgular. Kurgusunu gerçekleştirirken hem modern dünyaya hem de büyülerin dünyasına gönderme yapar. Birincisi, gerçek dünyaya göndermede bulunan, modern dünyada üvey çocuk muamelesi gören ve şiddete maruz kalan Harry, diğeri gerçeküstü düzlemde, olağanüstü güçlere sahip, seçilmiş kişi, karanlık güçlerle savaşan iyilerin kahramanı Harry. Bu iki gönderge eğretilmeli bir ilişkiyle birbirinin yerine geçer. Gösteren ve anlamın biçimi “seçilmiş kişi” Harry, Harry Potter serisinin anlamsal ve dilsel bütünlüğüdür. Bu seride, benzetilenle benzeyen yan yana gelir. Rowling, kendine özgü biçimiyle, benzetileni (olumsuz ve esensiz ögeler) değil, benzeyeni olumlu evrene yerleştirerek sunar.

11 yaşına kadar ve 11 yaşından sonra da tatillerde, modern dünyada teyzesinin evinde yaşayan, akıl ve mantık dışı olayları yaşattığı için şiddete maruz kalan, eziyet gören Harry ile (benzetilen); büyücülük okulunda her şeye karar veren, lider, sevilen kendini bile şaşırtan olağanüstü yeteneklerle problem çözen, karanlık gücün simgesi Voldemort ile savaşan (benzeyen) Harry benzerlik göstermez. İkinci Dünya Savaşı’nda Hitlerin bombaladığı İngiltere’nin Londra’sından kaçıp Paris’te bir profesörün evine sığınan Pevensie kardeşlerle (benzetilen) Narnia Ülkesinin kral ve kraliçeleri olan Pevensie kardeşlerin benzerlik gösterdiği söylenemez.

Günümüz fantastik çocuk kitaplarının, gerçek uzamda ölüm, dayak, aşağılama, küçük düşürme ve savaş gibi konuları işleyerek insanları korkutan ve sindiren, gerçeküstü evrende olan biteni anlamaya çalışmayan, sadece bir “seçilmiş kişi”den yardım uman, kendi güvenlik çemberinin içine kısılmış bir insan topluluğu ve onları kurtaracak tek bir kişi yarattığını görmekteyiz.

İşte böyle bir yapıya Harry Potter ve Melez Prenses’ten bir örnek; Sihir Bakanı Scrimgeour, Harry Potter’a şöyle öneride bulunur:

“Mesele şu ki, sen çoğu kişi için bir ümit simgesisin, Harry. Adı Anılmaması Gereken Kişi’yi yok edebilecek, hatta belki de kaderinde onu yok etmek olan birinin var

olduğu fikri - eh doğal olarak, insanların moralini yükseltiyor. Bakanlığın yanında durup herkese destek olmayı görev sayabilirsin..... Senin Bakanlıkla ilişkin olduğunu düşünmek herkesin moralini yükseltecektir... Seçilmiş Kişi, hani... Bütün mesele insanlara umut vermek, heyecanlı şeyler olup bittiği duygusu.....” (Rowling 2006:320)

Hıristiyanlık konularını işleyen Lewis'dan etkilenen Rowling'in gerçek ile kurmaca arasındaki çelişkiyi, sermayenin egemen güçlerinden başta ABD, İngiltere lehine çözmüş olduğunu söylemek hiç de yanlış değil.

Adı geçen eserler, tüm dünyada okunma ve izlenme rekorları kırdı. ABD, İngiltere ve Rowling milyonlarca dolar kazandı. Şiddeti yücelten “Narnia Günlükleri” ve “Harry Potter” serileri, reklam, oyuncak, çikolata ve aksesuarlarla dünya çapında bir sanayi oluşturdu.

“Narnia Günlükleri” -eleştirmenlerin hiç hoşuna gitmemiş olsa da- serisinin yedi ciltlik kitabı yazıldıktan neredeyse 50 yıl sonra birçok dilde 100 milyon kopyanın üzerinde satmış.

SONUÇ

Okur, fantastik kitap okurken bilerek ve isteyerek mantığını bir kenara koyar, duyguları ve sezgileriyle gerçeküstü, büyü, gizemli ve olağanüstü bir dünyada yolculuk eder. Fantastik yolculuk okura haz ve heyecan verir. İşte fantastiği yıllarca ayakta tutan da bu hazdır. Reklam ve oyuncaklarla sanayiye dönüşen, fantastik yazın örneği olan akıl ve bilimi yadsıyan ak ve kara büyülerini işleyen “Harry Potter” ve “Narnia Günlükleri” serilerinin neden okunma ve izlenme rekorları kırdığını anlamak hiç de zor değil. Okur, okuduğu fantastik metni sorgulamaya başladığı an, büyü bozulur, fantastik sanat başarısızlığa uğrar. Gerçek ile kurmaca arasındaki farkı yetişkinler kadar kolay ayırt edemeyen çocukların ve gençlerin fantastik metnin büyüsünü bozmaları beklenemez.

Okunma rekorları kıran fantastik çocuk kitapları şiddeti, hiçbir gerçekliğe gönderme yapmayan bir imge gibi göstererek gizler. Bilinçli bir seçimin ürünü olan bu imgeler şiddetin dayattığı belli bir duruma gönderme yapar. Şiddet, böyle akan satar ve resimler içinde geçip giderken okur ve izleyici şiddet ile imgeyi birbirine karıştırır; imge şiddete, şiddet imgeye dönüşür. Günümüz fantastik çocuk ve ilk gençlik ürünleri; gerçek ve nesnel dünyaya karşın, esenlikli, huzur ve mutluluk verici dünyaya, kötü güçlerle ya da karanlık güçlerle büyüselle yollarla savaşarak ulaşılabileceği izlenimini verir.

KAYNAKÇA

- Batur, Y., Bilimkurgu Sinemasında Şiddet ve İdeoloji, Kitle Yayınevi, Ankara, 1998.
Dilidüzgün, S., Çağdaş Çocuk Yazını, Morpa Yayınevi, İstanbul, 2003.
Kara, Ş. "Harry Potter ve Felsefe Taşı Şiddet ve İdeoloji," Çocuk ve İlk Gençlik Kurultayı, Maltepe Üni. Yayınevi, İstanbul, 2006.
Michaud, Y. "Les essais," Violence et Politique, Gallimard Yayınevi, Paris, 1978.
Neydim, N. Çocuk Edebiyatı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.
Oskay, Ü. XIX. Yüzyıldan Günümüze, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Ankara Üni. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınevi, Ankara, 1921.

Çok Yazarlı Kaynaklar

- Büker, S.; Kıran (Eziler) A. Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet, Alan Yayınevi, İstanbul, 1999.
Kıran (Eziler), A.; Kıran Z., Yazınsal Okuma Süreçleri, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.

Çeviri Kaynaklar

- Michaud, Y., Şiddet, çev. C. Muhtaroglu, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1991.

Yazar Adı Yazılı Olmayan Kaynaklar

- Aktüel, 245:14-20, Mart 1995.
Psychologie Heute, "Global Kimliğe Tepki: Şiddet" çev. A. Elçi, Cumhuriyet Dergi, 8 Şubat 1998.

İkincil Kaynaklar

- Aktüel, sayı:245,14-20 Mart 1995. (Batur, 1998, s.44 deki alıntı).
Haas, G; Klingberg,G.;Tabbert R. "Phantastische Kinden-und Jugendliteratur", Hass , Geshard (Hrsg.) Kinder-und Jugendliteratur, Philipp Reclam jun., Stuttgart, 1984. (Dilidüzgün, 2003, s. 34'deki alıntı).
Mattenklott, G., Zauberkredide-Kinderliteratur seit 1945, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart, 1989. (Dilidüzgün, 2003 s. 34'deki alıntı).

Göndermede Bulunan Kitaplar

- Rowling J.K. Harry Potter ve Felsefe Taşı, çev.Ülkü Tamer, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2001.
Rowling J.K. Harry Potter ve Zümrüdü Anka Yoldaşlığı, çev. Sevin Okyay, Kutlukhan Kutlu, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2003.
Rowling J.K. Harry Potter ve Melez Prens, çev. Sevin Okyay, Kutlukhan Kutlu, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2005.
Lewis C. Narnia Günlükleri: Aslan, Cadı ve Dolap, çev. Müfit Balabanlar, Doğan Egmont Yayınevi, İstanbul, 2006.